

Niektoré aspekty migračného pohybu obyvateľstva Horehronia

Miloš BAČÍK

Abstract: *From the beginning of the socialist industrialization in Slovakia, the migration of the population was characterized by a more intensive migration from the countryside to the cities. In the Slovak regions these tendencies were almost the same. Except for the common features that the Hornonitriansky region has with its surrounding regions, this region has also its specific features which had a significant impact on the migration of the population. The aim of this article is to analyze these specific features. The significance of this analysis is based on the fact that migration influences – to the great extent – the spatial structure of human activities.*

Key words: *statistic data, population, migration, net migration, crude rate of net migration*

Úvod

Migračný pohyb obyvateľstva je zložitým a široko podmieneným procesom. Náročnosť geografického štúdia migrácie je umocnená komplexitou vonkajších podmieností i skutočnosťou, že migrácia je ako príčinou, tak aj dôsledkom priestorových zmien v organizácii spoločnosti (napr. Cadwallader 1992).

Migrácia sa všeobecne chápe ako zmena obvyklého miesta pobytu cez hranice určitej územnej jednotky. Toto relatívne trvalé premiestnenie osôb predstavuje základnú formu priestorovej mobility obyvateľstva. Človek migráciou reaguje na diferenciaciu vonkajších podmienok, ale súčasne taktiež jej realizáciou mení charakter týchto podmienok, mení pomery a vzťah medzi miestami vysťahovania resp. emigrácie a prisťahovania resp. imigrácie (Drbohlav 1999).

Od nástupu socialistickej industrializácie bol migračný pohyb na Slovensku charakterizovaný intenzívnejším sťahovaním obyvateľstva z vidieka do mestských sídiel a rýchlejším rastom miest. Od začiatku deväťdesiatych rokov sa migrácia vyvíjala v úplne odlišnom rámci. V podobných intenciách prebiehal vývoj aj v jednotlivých regiónoch, nevynímajúc z toho Horehronie. Okrem spoločných čŕt so susednými regiónmi má toto územie aj svoje špecifiká, ktoré vplývali na migráciu a ktoré analyzujeme v prezentovanom príspevku. Význam tejto analýzy spočíva v tom, že migrácia spoločne s prirodzeným pohybom výrazne ovplyvňuje priestorovú štruktúru ľudských aktivít.

Metodika vychádza z použitia tradičných metód – historickej, komparatívnej a štatistickej. Práca sa opiera o údaje z evidencie pohybu obyvateľstva (s ročnou periodicitou), ktorá zachytáva jeho prirodzený, migračný a celkový pohyb.

Región Horehronia je z geografického hľadiska relatívne ľahko identifikovateľný. Už z názvu vyplýva, že ide o hornú časť povodia rieky Hron. Jeho severná, východná a južná hranica sú jasne vymedzené hradbou okolitých pohorí. Menej jednoznačné je vymedzenie západnej hranice, ktorá v závislosti od zvolených kritérií sa posúva na východ alebo opačne viacej na západ. V predloženej štúdií termínom Horehronie budeme označovať okres Brezno. Bezák (2000) z hľadiska nodality vyčlenil sféry vplyvu mesta Brezno do funkčného mestského regiónu, ktorý je priestorovo identický s okresom Brezno, čo z pohľadu Slovenska predstavuje relatívne vzácnu zhodu medzi územnosprávnym usporiadaním a socioekonomickou regionalizáciou.

Zhodnotenie literatúry

S problematikou migrácie obyvateľstva Horehronia sa môžeme stretnúť v prácach, zachytávajúcích život obyvateľstva v minulosti i súčasnosti v širokom spektre pohľadov: ekonomickom, politickom, sociálnom, kultúrnom a prírodnom. Nie náhodou sa ekonomický pohľad kladie na prvé miesto. V odborných kruhoch prevláda názor, že práve ekonomický motív je rozhodujúcim determinantom migrácií.

Historickú hodnotu má vlastivedne zameraný Zemepis Horehronia (Kvietok 1943), podávajúci obraz aj súdobých migračných pomerov. Kolektív autorov (1989) v zborníku prác Acta FRN UC hodnotil vplyv ľudskej aktivity na kvalitu životného prostredia v regióne Horehronia. Migračnému pohybu,

regionalizácii migrácie a dochádzke do zamestnania pri štúdiu populačnej priestorovej štruktúry sa venoval Černianský (1990). O emigrácii v rámci vývoja obyvateľstva mesta Brezno písal Lobotka (1990). Index dynamiky migrácie bol jedným z dvadsiatich premenných, ktoré použil Slavík (1990) na vyjadrenie stupňa urbanizácie podľa sumárneho ukazovateľa znakov W_i . Mládek (1990) v rámci syntézy socioekonomických priestorových štruktúr poukázal na pasívne saldo migrácie a dochádzku do zamestnania, ktorá bola výrazným prvkom mobility obyvateľstva (podotýkame pred rokom 1990). Migráciu stručne analyzoval pri vývoji obyvateľstva „veľkého“ okresu Banská Bystrica Bačík (2000a,b). Mládek a kol. (2006) konštatujú, že takmer vo všetkých okresoch (vrátane Brezna; poznámka autora) sa v porovnaní so začiatkom 90. rokov znížila hodnota indexu mobility a poklesol objem a intenzita čistej migrácie. Bačík (2009) bol autorom monografie Demogeografická analýza Horehronia, v ktorej sa venuje pozornosť aj priestorovému pohybu obyvateľstva.

Špecifiká migračného pohybu

Pri migrácii rozlišujeme sťahovanie vnútorné, ktoré sa deje v rámci územia štátu a má rôzne typy a sťahovanie zahraničné, ktoré smeruje cez štátnu hranicu. O vnútornom sťahovaní pred 2. svetovou vojnou existujú mizivé štatistiky. Len niektoré väčšie mestá si v minulosti viedli neúplné záznamy prisťahovaných a vystávaných na základe policajných hlásení.

Migračný pohyb vo vnútri štátu je možné rekonštruovať i na základe iných štatistických dát. Sú to údaje o rodisku obyvateľa, prípadne o domovskej obci, ktorá sa zisťuje pri súpise obyvateľstva. Pri medzivojnových cenzoch v Československu mal každý udať, odkiaľ a kedy sa prisťahoval do obce svojho pobytu, v ktorej bol zapísaný. Obdobné údaje podľa okresov sú spracované v podobe kartogramov v Atlase republiky Československé (1935). Umožňujú nám približne hodnotiť bilanciu vnútorného sťahovania v politickom okrese Brezno v porovnaní s vybranými susednými okresmi. Podľa dostupných štatistík horehronský ľud vykazoval vysoký počet obyvateľov narodených a prítomných v rodnom okrese a nízky počet v okrese prítomných obyvateľov, ktorí sa narodili mimo okresu.

Od nástupu socialistickej industrializácie, nesúcej znaky centrálne plánovanej ekonomiky, bol migračný pohyb na Slovensku charakterizovaný intenzívnejším sťahovaním obyvateľstva z vidieka do miest. Brezno ako jediné mestské sídlo predmetného územia, sa postupne stalo miestom koncentrácie sekundárnych a terciárnych aktivít, ako aj hromadnej bytovej výstavby. To len posilňovalo rozsiahle presuny vidieckeho obyvateľstva do urbánneho priestoru. V priebehu tridsiatych rokov (obdobie 1961 – 1991) sa podiel mestského obyvateľstva viac ako zdvojnásobil.

Detailnejší pohľad na územnú štruktúru migračnej bilancie poskytuje Atlas obyvateľstva ČSSR (1987). Ako zreteľne získavajú vystupujú v šesťdesiatych rokoch najväčšie mestá Bratislava a Košice, čo názorne dokumentujú saldové medziokresné migračné prúdy, smerujúce aj z okresu Banská Bystrica (Horehronie bolo jeho administratívnu súčasťou). Podstatná časť „saldovej“ migrácie sa v tomto období odohrávala vo vnútri hraníc okresu. Pretrvávala pomerne intenzívna imigrácia do okresného mesta. Banská Bystrica získala sťahovaním 9,8 tis. osôb, z ktorých takmer 7,2 tis. migrovalo z jej širšieho zázemia.

V sedemdesiatych rokoch sa postavenie Banskej Bystrice ako dôležitého imigračného centra prejavila v aktívnej migračnej bilancii celého okresu. Do okresu sa prisťahovalo 27,2 tis. a z okresu vystáhalo 21,7 tis. osôb. V migračnej bilancii obcí jednoznačne prevládala emigrácia nad imigráciou, najmä v hraniciach okresu. Výnimkou boli mestá Banská Bystrica a Brezno, majúce v strediskovej sústave osídlenia status sídiel obvodného významu s dominujúcim postavením v sídelnom priestore. Obce v priemere strácali ročne z každej tisícky obyvateľov približne 10 osôb. Uvedené údaje dokumentovali nepretržite prebiehajúci proces diferenciácie a koncentrácie v rozmiestnení obyvateľstva. Variabilita migračných sald tak v prvom rade vyjadrovala istú dichotómiu: stredisko - nestredisko, podporovanú v zmysle zásad pre realizáciu dlhodobého vývoja osídlenia (uznesenie vlády SSR č. 1/1972) jej strediskovou sústavou. Špecifikom vnútorného sťahovania bola výrazná orientácia migrantov s trvalým pobytom vo vnútri okresu preferovať pri svojom rozhodnutí práve sídla obvodného významu.

Osemdesiate roky sa niesli v podobnom duchu. V regionálnej politike štátu sa protežovali finančné toky smerujúce najmä do sídiel obvodného významu, ktoré sa považovali za ťažiská hospodárskeho rozvoja. Do okresu Banská Bystrica sa prisťahovalo 21,7 tis. a z okresu vystáhalo 15 tis. osôb.

Mesto Banská Bystrica získalo migráciou 14,4 tis. obyv. Z nich väčšina (7,7 tis. obyvateľov) migrovala z vidieckych obcí okresu a mesta Brezno (Bačík 2000a). V tomto období kulminovala extenzívna urbanizácia. Celkový prírastok zaznamenali len Podbrezová a Závadka nad Hronom (približne 0,5 tis.). Výraznejší celkový úbytok obyvateľstva sprevádzal Bacúch, Beňuš, Čierny Balog, Heľpu, Pohorelú, Šumiac a Valaskú. V intercenálnom období uvedené obce stratili spolu vyše 3,5 tis. obyvateľov, Horehronie celkom zhruba 1,2 tis. Tieto údaje sa zákonite premietli do celkového nárastu obyvateľstva Brezna (o takmer 4,6 tis., z čoho migračný prírastok predstavoval zhruba polovicu).

V transformačnej etape na Slovensku výrazne poklesol objem aj intenzita interregionálnych migrácií. Hospodárska stagnácia zoslabila jednostrannú orientáciu migračných prúdov z vidieka a ovplyvnila demografický rast miest. Podľa Slavíka (1998) dynamika rastu miest Slovenska v r. 1991 – 1996 bola minimálna (aj príklad Brezna; poznámka autora), dokonca viaceré zaznamenali úbytok obyvateľstva (zo 136 miest až 29), spôsobený väčšinou dezintegráciou obcí a negatívnym trendom vo vývoji prirodzeného a migračného pohybu obyvateľstva.

V migračnej bilancii obyvateľstva okresu Brezno mierne prevažovala emigrácia nad imigráciou (tab. 1). Vzhľadom na úroveň nezamestnanosti a počet voľných pracovných miest bolo migračné saldo zreteľne nízke. Svoju úlohu tu zrejme zohráva dočasná pracovná migrácia do iných regiónov resp. zahraničia bez zmeny obvyklého miesta pobytu.

Pre mnohých nezamestnaných bola v minulosti príznačná denná dochádzka do zamestnania do štátnych podnikov (napr. Strojárne Piesok, Mostáreň Brezno, Drevokombinát Polomka, Sigma Závadka nad Hronom, Strojsmalt Pohorelá). Ich krachom došlo k prerušeniu tradičných väzieb medzi miestom pracoviska a miestom bydliska. Vzhľadom na to, že tieto väzby boli dlhoročné, prejavil sa v konaní ľudí aj moment psychologický - výrazne sa znížila pravdepodobnosť vysťahovania sa staršieho obyvateľstva s predlžujúcou sa dobou pobytu v danom mieste. Nedostatok pracovných príležitostí a neexistencia voľných a finančne dostupných bytov pre slobodnejší pohyb pracovnej sily sa prejavila aj v migračnej strate mesta Brezno (graf 1).

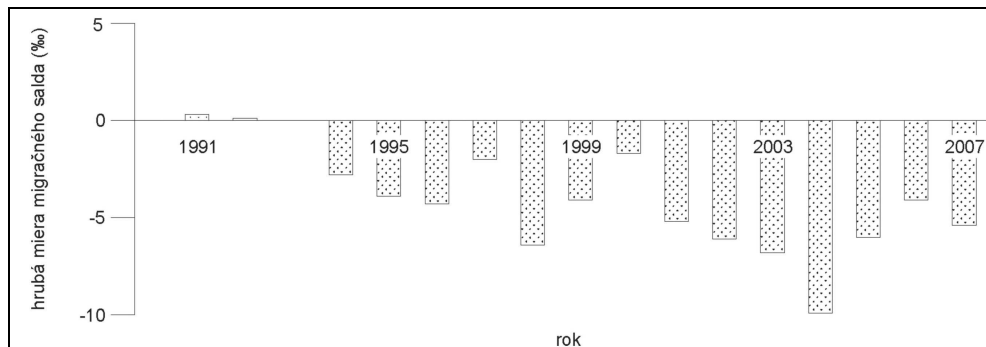
Tab. 1. Migračný pohyb obyvateľstva okresu Brezno v období 1996 – 2009 (vybrané roky)

Rok	1996	1999	2002	2005	2007	2009
Prírastok (úbytok) s'ahovaním ¹⁾	- 2,0	- 0,8	- 0,7	- 0,5	- 2,2	- 2,8
Intenzita migračného obratu ²⁾	27,1	11,2	13,0	12,3	13,8	11,4

¹⁾ na tisíc obyv. stredného stavu   ²⁾ počet migrantov na tisíc obyv. stredného stavu

Prameň vstupných údajov: KRAJSKÁ SPRÁVA ŠÚ SR. Pohyb obyvateľstva Banskobystrického kraja. Banská Bystrica.

Porovnanie migračnej situácie na úrovni obcí Horehronia zobrazujú mapy v Atlase obyvateľstva Slovenska (2006). Brezno predstavuje najdôležitejšie centrum migračného regiónu s minimálne tromi hlavnými smermi migrácie z iných obcí (Bleha, Kurčík 2006).

Graf 1. Migračný pohyb obyvateľstva mesta Brezno v období 1991 – 2007

V rokoch 1992 – 1994 bol v Brezne priemerný ročný počet prisťahovaných na úrovni 15 – 19,9 %, v rokoch 2001 – 2003 v rozpätí 10 – 14,9 %. Pri priemernom ročnom počte vystávaných bolo rozpätie 15 – 19,9 % rovnaké v oboch obdobiach.

Z kartodiagramov, znázorňujúcich priemernú ročnú mieru čistej migrácie (Podolák 2006) je zrejmä prevaha emigračných obcí. Len málo obcí bolo v obidvoch obdobiach imigračných (Beňuš, Horná Lehota, Jarabá, Michalová, Nemecká).

V kartogramoch čistej migrácie podľa pohlavia (Bezák 2006) vo funkčnom mestskom regióne Brezno mierne prevyšuje emigrácia žien. Z hrubých migračných tokov medzi dvojicami funkčných mestských regiónov jednoznačne dominuje väzba na Banskú Bystricu.

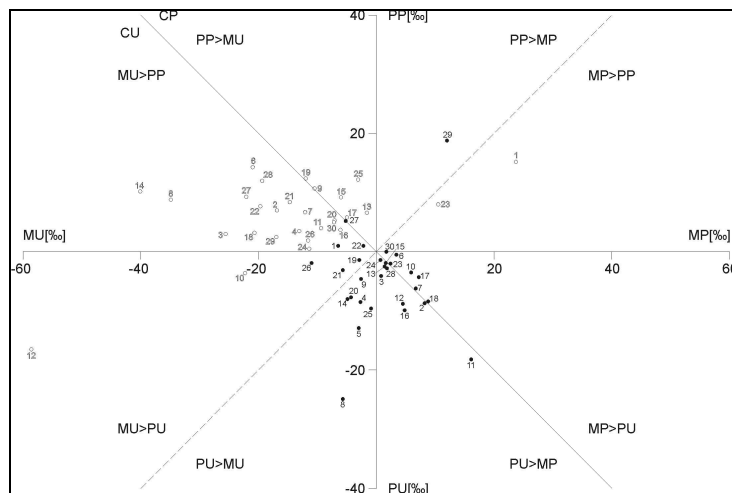
Z priemerných hodnôt hrubej miery migračného salda v období 2003 – 2007 môžeme vyčítať takmer rovnaký počet obcí s migračným ziskom a úbytkom. Zatiaľ čo zastúpenie obcí je približne zhodné, zrejme sú rozdiely medzi ich hodnotami. Vyššie hodnoty zaznamenali Hronec a Val'kovňa (nad 10 %), nízke hodnoty Šumiac (- 11 %) a Brezno (- 6,5 %). Migračná situácia v Brezne je už dlhšie ovplyvnená jeho hospodárskou stagnáciou.

Migračný pohyb je dôležitou zložkou celkového pohybu obyvateľstva. V mnohých obciach Horehronia to bolo práve záporné migračné saldo, ktoré pred r. 1990 výrazne ovplyvnilo nielen ich početný vývoj, ale napr. aj vekovú štruktúru. V deväťdesiatych rokoch pri klesajúcom prirodzenom prírastku sa podiel migračného salda na celkovom prírastku mierne zvýšil. Platilo to väčšinou o obciach, ležiacich v bezprostrednom zázemí mesta Brezno.

V období rokov 2003 – 2007 mali výraznú prevahu obce s celkovým úbytkom obyvateľstva. Variabilitu relatívnych údajov o celkovom prírastku resp. úbytku obyvateľstva obcí môžeme dokumentovať aj na príklade Webbovho grafu (graf 2).

1 Brezno	11 Hronec	21 Pohronská Polhora
2 Bacúch	12 Jarabá	22 Polomka
3 Beňuš	13 Jasenie	23 Predajná
4 Braváčovo	14 Lom nad Rimavicou	24 Ráztoka
5 Bystrá *	15 Michalová	25 Šihla
6 Čierny Balog	16 Mýto pod Ďumbierom	26 Šumiac
7 Dolná Lehota	17 Nemecká	27 Telgárt
8 Drábsko	18 Osrbľie	28 Valaská
9 Heľpa	19 Podbrezová	29 Val'kovňa
10 Horná Lehota	20 Pohorelá	30 Závadka nad Hronom

* obec v období rokov 1971 – 1975 patrila administratívne do obce Mýto pod Ďumbierom

Graf 2. Webbov graf

○ obdobie 1971 – 1975   ● obdobie 2003 – 2007

Záver

Od päťdesiatych rokov minulého storočia, kedy štatistický úrad začal priebežne evidovať vnútorné sťahovanie, dochádzalo postupne k poklesu jeho celkového objemu. Naznačený trend doznieval v šesťdesiatych rokoch a v nasledujúcom období bola celková intenzita vnútornej migrácie na Slovensku už relatívne ustálená. Etapa rozsiahlych medzioblastných presunov ustúpila fáze lokálnej koncentrácie s prevládajúcou orientáciou migračných prúdov v smere zázemie (vidiek) – stredisko (mesto). Nezanedbateľný význam mala aj medzistredisková migrácia najmä medzi blízko ležiacimi mestami, ktoré sa nachádzali na rôznej hierarchickej úrovni (v zmysle centrálného usporiadania systému miest). Skúmaného územia sa dotýkal migračný tok smerujúci z Brezna do Banskej Bystrice, ktorý podmieňovali okrem hospodárskych aj prírodné činitele (prirodzený sklon územia od východu na západ, vedený pomerne úzkym údolím rieky Hron).

Od začiatku deväťdesiatych rokov sa migračný pohyb na Slovensku vyvíjal v úplne odlišných intenciách. V transformačnej etape výrazne poklesol objem aj intenzita interregionálnych migrácií. Ekonomický rozvoj Horehronia prebiehal samovoľne, neusmerňovane a bol skôr výsledkom schopnosti obecných samospráv čeliť trhovo pôsobiacim silám a adaptovať sa na diametrálne odlišné podmienky (hrozby krachu štátnych podnikov, nezamestnanosti, rizík z podnikania atď.). Hospodárska stagnácia zoslabila jednostrannú orientáciu migračných prúdov z vidieka a ovplyvnila demografický vývoj Brezna.

Literatúra

- BAČÍK, M., 2000a: Vývoj, rozmiestnenie a vybrané znaky štruktúry obyvateľstva okresu Banská Bystrica v období 1869-1995. Prírodovedecká fakulta UK Bratislava (dizertačná práca).
- BAČÍK, M., 2000b: Vývoj obyvateľstva v okrese Banská Bystrica v povojnovom období. Urbánne a krajinné štúdie Nr. 3. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity a Inštitút turizmu a hotelového manažmentu, Prešov, 239-247.
- BAČÍK, M., 2009: Demogeografická analýza Horehronia. Monografia, FPV UMB, Banská Bystrica, 160 s.
- BEZÁK, A., 2000: Funkčné mestské regióny na Slovensku. Geographia Slovaca. Bratislava (GU SAV).
- BEZÁK, A., 2006: Čistá migrácia podľa veku a pohlavia vo funkčných mestských regiónoch v rokoch 2000 – 2002. In Atlas obyvateľstva Slovenska, UK Bratislava, 75.
- BLEHA, B., KURČÍK, L., 2006: Migračné regióny. In Atlas obyvateľstva Slovenska, UK Bratislava, 61.
- CADWALLADER, M., 1992: Migration and Residential Mobility; Macro and Micro Approaches. The University of Wisconsin Press, Madison (WI).
- ČERNIANSKÝ, J., 1990: Populačné priestorové štruktúry Horehronia. Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae. Geographica, 28. Bratislava, SPN, 117-129.
- ČESKÁ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ, 1935: Atlas republiky Československé. Orbis, Praha.
- DRBOHLAV, D., 1999: Geografické aspekty v rámci interdisciplinárneho výzkumu migrace obyvateľstva. Sborník České geografické společnosti, 104, 73-88.
- GEOGRAFICKÝ ÚSTAV ČSAV, 1987: Atlas obyvateľstva Československé socialistické republiky. VKU, Harmanec a Slovenská kartografia, Bratislava.
- KRAJSKÁ SPRÁVA ŠÚ SR. Pohyb obyvateľstva Banskobystrického kraja. Banská Bystrica.
- KVIETOK, L., 1943: Zemepis Horehronia (vlastivedná štúdia Banskobystrického a Breznianskeho okresu). Zvolen.
- LOBOTKA, V., 1990: Vývoj obyvateľstva Brezna. Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae. Geographica, 28. Bratislava, SPN, 131 - 147.
- MLÁDEK, J., BORŽÍKOVÁ, E., ČERNIANSKÝ, J., KOREC, P., OTRUBOVÁ, E., SLAVÍK, V., SPIŠIAK, P., 1989: Hodnotenie vplyvu ľudskej aktivity na kvalitu životného prostredia v regióne Horehronia. Acta FRN UC, Formatio et Protectio Naturae, XI, Bratislava.
- MLÁDEK, J., 1990: Socioekonomické priestorové štruktúry v regióne Horehronie - syntéza. Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae. Geographica, 28. Bratislava, SPN, 191- 205.
- MLÁDEK, J. a kol., 2006: Demogeografická analýza Slovenska. Bratislava (vydavateľstvo UK).
- PODOLÁK, P., 2006: Čistá migrácia v rokoch 2001- 2003 (1992 - 1994), obce. In Atlas obyvateľstva Slovenska, UK Bratislava, 70 - 71.
- SLAVÍK, V., 1990: Súčasná transformácia sídelnej štruktúry Horehronia. Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae. Geographica, 28. Bratislava, SPN, 149-170.

- SLAVÍK, V., 1998: Mestá Slovenskej republiky v transformačnej etape. Geografie X, 128 - 133. Brno (Masarykova univerzita).
- UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE, 2006: Atlas obyvateľstva Slovenska. Esprit, Banská Štiavnica.
- Uznesenie vlády SSR č. 1/1972: „Zásady pre realizáciu dlhodobého vývoja osídlenia v SSR“ (príloha 2) Bratislava.

On Some Aspects of Migration of the Hornonitriansky Region Population

Miloš BAČÍK

***Summary:** Since the 1950s when the statistic office commenced to continuously record an internal migration, the migration has gradually decreased. This trend lasted until the 1960s and in the following years the rate of internal migration has been more or less stable. The phase of extended inter-regional migration gave way to the phase of local concentration, with prevailing orientation of migration streams in the direction from the countryside - to the city. Migration between hierarchically different neighboring towns and cities was also of a great importance (particularly from the point of view of a central arrangement of the system of the cities). In the Hornonitriansky region the migration stream lead from Brezno to Banská Bystrica which was caused by economic as well as natural factors (related to the natural direction of the territory from the east to the west, alongside the narrow valley of the river Hron). Since the beginning of the 1990s, the migration in Slovakia has significantly changed - the volume and intensity of migration from one region to another has decreased in a great extent. Economic development of the Hornonitriansky region was not deliberately regulated and was a result of the capability of particular municipalities to face market regulating forces and adapt to totally new circumstances (a bankruptcy of state enterprises, unemployment, business risks etc.) Economic stagnation weakened one-way orientation of migration streams from the countryside and influenced the demographic development of Brezno.*

Adresa autora:

Mgr. Miloš Bačík, PhD.
Katedra geografie
Pedagogická fakulta, Katolícka univerzita
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok
milos.bacik@ku.sk